

Голові спеціалізованої вченої ради із захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії ДФ 20 051.060 Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктору наук з державного управління, професору, професору кафедри управління та бізнес-адміністрування Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Сурай Інні Геннадіївни

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора наук з державного управління, професора Антонової Олени Ростиславівни на дисертаційну роботу Мукана Івана Васильовича «Механізм виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні: державно-управлінський вимір» подану до захисту у спеціалізовану вчену раду ДФ 20 051.060 Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 – "Публічне управління та адміністрування"

Ступінь актуальності обраної теми дослідження, зв'язок з науковими програмами, темами. Актуальність теми дисертації Мукана Івана Васильовича полягає у тому, що останнім часом в Україні значно збільшилась кількість звернень приватних та юридичних осіб до Європейського суду з прав людини. Це спонукає до з'ясування проблеми виконання рішень Європейського суду з прав людини та, відповідно, ступеню виконання Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Саме через рішення Європейському суду з прав людини до національного законодавства імплементовано практику розуміння і захисту прав людини та основоположних свобод. Такий підхід допомагає Україні, як і державам-учасницям Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод виявляти системні проблеми у сфері захисту прав людини та варіанти їх вирішення.

Як зазначає автор дисертації, національний механізм виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні не повною мірою відповідає європейським стандартам організації роботи у сфері виконання рішень та імплементатії практики Європейського суду з прав людини. На його думку ця проблема має вирішення лише за умови злагодженої взаємодії усіх

суб'єктів публічного управління, задіяних до виконання рішення Європейського суду з прав людини. Втім неврегульованість відносин між органами виконавчої влади, правосуддям, органами правопорядку та громадськими інститутами, недостатній рівень їх професійності, інші суб'єктивні й об'єктивні чинники спричинили конфлікт корпоративних інтересів, протистояння у боротьбі за владу, ріст корупційних схем, що явно порушує права людини і громадянина на гідне життя та спонукає шукати захисту у Європейському суді з прав людини.

Підкреслюють актуальність дослідження також той факт, що дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри управління та бізнес-адміністрування Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника за темою «Теоретико-методологічні та прикладні засади розроблення і функціонування інноваційних механізмів публічного управління та адміністрування» (державний реєстраційний номер: 0120U100494, дата реєстрації: 11-02-2020), у розробці яких автор брав участь як співвиконавець на громадських засадах.

Саме тому на часі питання дослідження механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в науці публічного управління та адміністрування, що зумовлює актуальність та своєчасність обраної теми дисертації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та практичних рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність. Обґрунтованість наукових результатів, висновків і запропонованих рекомендацій підтверджуються методологічним та теоретичним доведенням вихідних положень дослідження, використанням під час здійснення наукового дослідження значної кількості наукової та довідникової літератури, нормативно-правових актів.

Об'єкт і предмет дослідження чітко визначені й узгоджені з метою та завданнями роботи. Дисертантом належним чином сформульовано мету та завдання дисертації, які охоплюють всю широту досліджуваної проблематики. Для досягнення мети дисертантом розкрито розкрити сутнісні ознаки механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини та узагальнено теоретичні підходи до його удосконалення; проаналізовано нормативно-правове забезпечення механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини та виявлено проблемні складові у його функціонуванні; узагальнено досвід європейських країн щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини та обґрунтовано його структурно-функціональну основу в умовах України; проаналізовано структурно-функціональну модель механізму виконання рішень Європейського суду з

прав людини та виокремлено ключові конвенційні та національні елементи структурно-функціональної моделі механізму; обґрунтовано роль контрольної функції механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини та проаналізовано її характерні особливості; розкрито організаційно-правові заходи щодо удосконалення механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні; визначено шляхи та форми удосконалення механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні.

Проведений аналіз змісту дисертації та публікацій дисертантки свідчить, що наукові положення, висновки та рекомендації сформульовано Муканом Іваном Васильовичем самостійно, мають належний рівень обґрунтованості та ймовірності. Достовірність і необхідність отриманих здобувачем результатів підтверджується їх практичним впровадженням у діяльність органів публічної влади, громадських професійних організацій, про що свідчать надані відповідні довідки та акти про впровадження. Зокрема, Департаментом освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 03-01/10/ від 21.09.2021 р.); Стрілківською сільською радою Самбірського району Львівської області (довідка № 988 від 24.09.2021 р.); Радою адвокатів Львівської області (довідка № 30 від 25.01.2023 р.).

Для вирішення конкретних завдань дослідження автором було застосовано комплекс спеціальних та загальнонаукових методів пізнання, що зумовлені метою та завданнями дисертаційного дослідження, а саме: метод системного аналізу – під час розгляду функціонування окремих елементів механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини та їхніх взаємозв'язків; метод узагальнення – під час вивчення досвіду європейських країн із організації виконання рішень Європейського суду з прав людини; метод порівняння – під час визначення тенденції формування механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини; статистичний метод – під час аналізу результатів виконання рішень Європейського суду з прав людини; метод моделювання та прогнозування – під час обґрунтування структурно-функціональної моделі вітчизняного механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини та визначення заходів реформування механізму її виконання.

Тема та структура дисертації є взаємозумовленими та логічно пов'язаними. Дослідження містять чіткий розподіл тексту дисертації на окремі частини, які структурно підпорядковані між собою та відображають цілісну ідею дослідження. Такий підхід до викладення матеріалу сприяв цілісному розгляду порушеної проблематики та системності висновків за

результатами дослідження.

У першому розділі дисертації «Теоретичні основи механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини» розкрито концептуальну основу механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини через сукупність таких елементів як: система міжнародних інституцій, визначених Конвенцією; система національних інституцій; сукупність міжнародних правових норм, що регламентують організаційну структуру системи міжнародних інституцій, процеси їх функціонування та забезпечують контроль і виконання рішень Європейського суду з прав людини та інших. Також проаналізовано нормативно-правове забезпечення механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини та встановлено, що особливість нормативно-правового забезпечення механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини полягає в тому, що функціонування механізму забезпечують міжнародні та національні нормативно-правові акти, які повинні корелюватись між собою та забезпечувати ефективно і остаточно виконання рішень Європейського суду з прав людини. Крім того проведено узагальнення досвіду європейських країн щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини. Розглянуто структурно-функціональні моделі механізмів виконання рішень Європейського суду з прав людини у двох європейських країнах зі сталою демократією – Великобританії та Німеччини.

У другому розділі «Особливості функціонування механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні» проаналізовано структурно-функціональну модель механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини. Виокремлено ключові конвенційні та національні елементи структурно-функціональної моделі механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини. З'ясовано, що механізм виконання рішень Європейського суду з прав людини включає три ключові конвенційні елементи: Комітет Міністрів Ради Європи, Європейський суд з прав людини та Мережу вищих судів (SCN), які працюють злагоджено та доповнюють один одного. Так само обґрунтовано роль контрольної функції механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини, проаналізовано її характерні особливості та узагальнено особливості застосування механізму виконання рішення Європейського суду з прав людини в частині виконання заходів загального характеру.

Третій розділ дисертаційної роботи «Удосконалення механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні» присвячено удосконаленню контрольної функції механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в державно-управлінському вимірі та

обґрунтовано необхідність розробки та прийняття національних нормативно-правових актів, які б забезпечували функціонування: конвенційних елементів механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини, які довели свою ефективність на практиці. В розділі обґрунтовано запропоновану структурно-функціональну модель механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота їх викладу в опублікованих працях. Дисертаційна робота є самостійним комплексним дослідженням у сфері суспільно-владної взаємодії, спрямованої на розроблення науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо захисту прав людини. Найбільш значущим одержаним результатом є те, що в дисертації вперше запропонована науково обґрунтована структурно-функціональна модель механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні через залучення до механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини Конституційного Суду; шляхом обґрунтування необхідності утворення Українського національного інституту з прав людини, який би здійснював професійний моніторинг дотримання прав людини, виконання рішень Європейського суду з прав людини, зокрема заходів загального характеру з соціально-наукової та міжнародно-правової точки зору, визначав причини та умови, що сприяють цим системним порушенням, та пропонував шляхи їх вирішення; завдяки створенню постійно діючого Комітету Верховної Ради України з питань виконання рішень та імплементації практики Європейського суду з прав людини, завдяки посилення функції контролю в національному механізмі виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Важливим аспектом наукової новизни дослідження є те, що в ній удосконалено концептуальну основу механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини, що відрізняється від існуючої сукупністю таких елементів; визначено поняття механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини як комплексної системи, яка включає систему міжнародних та національних інституцій, сукупність міжнародних та національних правових норм і систему цілеспрямованих заходів України та Ради Європи, діяльність якої спрямована на виплати відшкодування, вжиття додаткових заходів індивідуального характеру і вжиття заходів загального характеру, викладених у рішеннях Європейського суду з прав людини, для забезпечення ефективного та остаточного виконання цих рішень; функціонально-організаційне забезпечення механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини, зокрема щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини в частині виплати відшкодування, щодо

вжиття заходів загального характеру, щодо вжиття додаткових заходів індивідуального характеру, спрямованих на пріоритетне забезпечення основних прав і свобод людини, а також розвиток демократії та верховенства права через визначення умов для ефективного вирішення проблематики в організації процесу виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні; контрольну функцію механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в державно-управлінському вимірі, а саме: через удосконалення контрольних повноважень парламенту, залучення до здійснення контролю за виконанням рішень Європейського суду з прав людини незалежних національних урядових та неурядових публічних інституцій, що займаються правами людини на національному рівні, через інституційну складову удосконалення, яка полягає у здійсненні якісного контролю за виконанням рішень Європейського суду з прав людини у судовій гілці влади тощо.

Заслуговує також на увагу наукова новизна отриманих результатів, що дістала подальшого розвитку, зокрема – розвиток особливості застосування механізму виконання рішення Європейського суду з прав людини в частині виконання заходів загального характеру через порівняльний аналіз; функціонально-інституційне забезпечення механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини згідно з Європейською Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 року, зокрема через систематизацію його функціональних складових, метою яких є злагоджена робота конвенційних складових механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини, що включають три ключові конвенційні елементи – Європейський суд з прав людини, Комітет міністрів та Мережу вищих судів, які діють узгоджено та доповнюють один одного.

Дисертаційна робота характеризується досить розгорнутими висновками, які випливають зі змісту роботи, є логічними, слугують віддзеркаленням основних результатів дослідження.

Виходячи з наведених вище аргументів, слід констатувати наступне – дисертація є цілісною і завершеною науковою кваліфікаційною працею, її результати характеризуються теоретичною та практичною значущістю.

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження. Обґрунтовані та розроблені в дисертації наукові результати дослідження, висновки й практичні рекомендації полягають у можливості застосування її наукових положень і висновків для підвищення ефективності реалізації конвенційного механізму захисту прав людини та основоположних свобод і застосуванні практики Європейського суду з прав людини в державному управлінні. Матеріали дисертації можна також використати у

навчальному процесі в системі підготовки фахівців із публічного управління, правознавців, громадських активістів і у проведенні навчання із підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування.

Практична значимість отриманих результатів дослідження Мукана Івана Васильовича полягає ще й у тому, що наукові положення дисертації, висновки, практичні рекомендації впроваджено Департаментом освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 03-01/10/ від 21.09.2021 р.); у практичній діяльності Стрілківською сільською радою Самбірського району Львівської області (довідка № 988 від 24.09.2021 р.); Радою адвокатів Львівської області (довідка № 30 від 25.01.2023 р.).

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації, відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій використані спеціальні та загальнонаукові методи наукового пізнання, зумовлені метою та завданнями дисертаційного дослідження, а саме: системного аналізу – під час розгляду функціонування окремих елементів механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини та їхніх взаємозв'язків; узагальнення – під час вивчення досвіду європейських країн із організації виконання рішень Європейського суду з прав людини; порівняння – під час визначення тенденції формування механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини; статистичного – під час аналізу результатів виконання рішень Європейського суду з прав людини; моделювання – під час обґрунтування структурно-функціональної моделі вітчизняного механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини; прогнозування – під час визначення заходів реформування механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Сформульовані в дисертації теоретичні положення і практичні рекомендації достатньо повно відображено в 13 публікаціях, з яких: 4 статті надруковано в наукових фахових виданнях України з публічного управління, 1 стаття – у зарубіжному періодичному виданні, 8 тез доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій.

Ознайомлення з текстом дисертації та науковими працями дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом вони відповідають чинним вимогам. Структура дисертації є цілком збалансованою. Її змістовну логіку підпорядковано вирішенню визначених гносеологічних цілей. Наприкінці кожного розділу та наприкінці основного тексту сформульовано чіткі й стислі висновки, які відповідають його завданням та структурі.

Основні наукові результати, висновки і рекомендації дослідження є

достовірними внаслідок оперування досконалим теоретико-методологічним інструментарієм та залучення значного масиву перевірених фактів, положень, концептуальних підходів. Опрацьований автором значний обсяг використаних джерел інформації українською та іноземними мовами надає обґрунтованості, достовірності та об'єктивності висновкам й узагальненням роботи.

Оцінка оформлення дисертації. Дисертація та анотація оформлені згідно з вимогами МОН України. Зміст дисертаційної роботи логічний, виклад матеріалу послідовний і достатньою мірою розкритий. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 245 сторінок, із них: 173 сторінки – основний текст. Наукова робота містить 12 рисунків, 2 таблиці, 6 додатків на 24 сторінках. Список використаних джерел налічує 231 найменування.

Оцінка ідентичності анотації та основних положень дисертації. Аналіз змісту анотації та основних положень тексту дисертаційної роботи Мукана Івана Васильовича засвідчив їхню повну ідентичність в частині формулювання мети, об'єкту, предмету, завдань, положень новизни, висновків до розділів, загальних висновків. Загалом зміст анотації відтворює інформацію про методологію дослідження, способи аргументації положень, основні ідеї тексту дисертації, викладені стисло.

Анотація не містить інформації, яка була б відсутньою в дисертації. Дисертація та оприлюднена анотація оформлені згідно з Вимогами до оформлення дисертації, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 44, зареєстрованими в Міністерстві юстиції України 03.02.2017 за № 155/30023.

Дискусійні положення, зауваження та пропозиції щодо змісту наукового дослідження. У цілому відзначаючи високий науковий рівень виконаного дослідження та позитивні сторони поданої до захисту дисертації, водночас варто вказати на окремі положення дисертаційної роботи, що мають дискусійний характер та спонукають висловити деякі зауваження та побажання. Зокрема:

1. У Науковій новизні отриманих результатів та у першому розділі дисертації здобувачем удосконалено *«концептуальну основу механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини»* через сукупність елементів: 1) систему міжнародних інституцій, визначених Конвенцією; 2) систему національних інституцій; 3) сукупність міжнародних правових норм, що регламентують організаційну структуру системи міжнародних інституцій, процеси їх функціонування та забезпечують контроль і виконання

рішень Європейського суду з прав людини; 4) сукупність національних правових норм, що регламентують організаційну структуру системи національних інституцій, процеси їх функціонування та забезпечують виконання рішень Європейського суду з прав людини; 5) політику (система цілеспрямованих заходів для забезпечення ефективного та остаточного виконання рішень Європейського суду з прав людини) України та Ради Європи у сфері виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Втім, варто звернути на те, що концептуальна основа механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини повинна представляти систему поглядів, розуміння явищ і процесів, а не систему інституцій, міжнародних і національних правових норм, політики.

2. Враховуючи те, що Європейський суд з прав людини є наднаціональною міжнародною судовою установою, яка розглядає скарги осіб щодо порушення їхніх прав державами-сторонами Конвенції, не зайво було б опробувати новизну дослідження не лише на регіональному, а й на центральному рівні.

3. У тексті роботи здобувач неодноразово застосовує термінологічну конструкцію «система Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод». Втім, з моєї точки зору, поняття «система» не може відноситися безпосередньо до Конвенції як до міжнародного договору. У розрізі прав людини це поняття застосовується як сукупність множини елементів до «системи цінностей», «правової системи», «системи захисту прав людини» та інших.

4. У дисертаційній роботі автором зазначається роль громадських та міжнародних неурядових організацій у забезпеченні ефективного функціонування механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні (с.53, 145). Водночас, недостатньо розкрито ступінь залучення громадських інституцій, у тому числі й міжнародних, у забезпечення ефективного функціонування механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні.

5. У розділі 3.2. (с.160) запропоновано підвищення ефективності та вдосконалення нормативно-правової та організаційної основи механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні шляхом утворення спеціалізованого комітету Верховної Ради України на постійній основі з широкими повноваженнями. Враховуючу дану пропозицію, пропоную удосконалити спеціальні організаційно-правові засоби виконання рішень Європейського суду з прав людини, розробка яких входить до повноваження цієї інституції, а також вказати на прогнозовані зміни

механізму виконанням рішень Європейського суду з прав людини в Україні при діяльності спеціалізованого комітету.

6. Дисертаційну роботу доцільно було б підсилити фактами та цифрами у часовій динаміці, навести статистичні дані щодо виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини за 2022-2023 роки; здійснити аналіз стану виконання рішень Європейського суду з прав людини протягом останніх кількох років та визначити у кількісних параметрах ефективність існуючого механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні у розрізі публічного управління.

Водночас, висловлені зауваження та пропозиції, мають, в основному, рекомендаційний і дискусійний характер, впливають із складності й багатогранності досліджуваної теми та окреслюють перспективні напрями подальших наукових розробок досліджуваної проблематики. Саме тому вони не знижують загальної позитивної оцінки наукового дослідження, його наукової та практичної цінності.

Загальний висновок та оцінка дисертації.

Дисертаційна робота Мукана Івана Васильовича «Механізм виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні: державно-управлінський вимір», є самостійним, завершеним, достовірним дослідженням актуального наукового завдання. Дисертація виконана на високому теоретичному рівні, викладена науковою мовою, розділи дисертації пов'язані між собою структурно і змістовно, висновки ґрунтуються на результатах проведеного дослідження, які, в свою чергу, є достатньо аргументованими та доказовими. Враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних дисертантом наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків, можна стверджувати, що дисертаційна робота характеризується новизною одержаних результатів і висновків, має теоретичну і практичну цінність.

Представлена дисертаційна робота «Механізм виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні: державно-управлінський вимір» відповідає спеціальності 281 – Публічне управління та адміністрування, вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами), вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої

вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами від 21.03.2022 р. №341), а її автор Мукан Іван Васильович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 28 Публічне управління та адміністрування за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування.

Офіційний опонент:

професор кафедри права та соціально-гуманітарних дисциплін Льотної академії Національного авіаційного університету (м. Кропивницький), доктор наук з державного управління, доцент

Олена АНТОНОВА

Олена Антонова

Голова наукової комісії з атестації викладачів кафедри права та соціально-гуманітарних дисциплін Льотної академії Національного авіаційного університету

